Mars, Borgholm

ID: 6809 · Bekræftet position
www.vragguiden.dk/vrag/6809

Position & Dybde

Kort ikke tilgængeligt

WGS84	
57:08,426N 17:20,918E	
ED50	
57:08,455N 17:20,985E	

Dybde (top)	Dybde (bund)
Ukendt	**Ukendt**
Stævnretning	Afstand til kyst
Ukendt	**17,0 km**

Beskrivelse

Svenske kildeoplysninger fra Fornsök **Registrering:** RAÄ L1955:4074 **Kilde:** Riksantikvarieämbetet, Fornsök (CC0 1.0) **Dato:** 13-09-2026 **Kildens position (WGS84):** 57:08,426N 17:20,918E **Område:** Borgholm, Kalmar [Åbn den originale registrering i Fornsök](https://app.raa.se/open/fornsok/lamning/7a1fd15c-cc37-41ff-8b1b-0384cf2161d5) ### Dansk sammendrag Orlogsskibet Mars, også kaldet Jutehataren og Makalös, var Erik XIV's flagskib og et for sin tid usædvanligt stort, kravellbygget sejlskib. Det var bestykket med 107 kanoner. Registreringen angiver en besætning på 800 mand, mens en senere analyse anslår, at omkring 670 personer, inklusive soldater, befandt sig om bord. I 1564 deltog Mars i det todages søslag mod den dansk-lybske flåde ved Ölands nordlige odde. Slaget endte med svensk nederlag. Ifølge overleveringen mistede Mars evnen til at manøvrere, hvorefter fjenden omringede skibet og forsøgte at erobre det. Svenskerne under admiral Jakob Bagge gjorde hård modstand, men Mars brød i brand og eksploderede. Størstedelen af den svenske besætning og formentlig også mange soldater fra de fjendtlige skibe, som havde entret Mars, gik ned med skibet. Der er observeret menneskeknogler på havbunden ved vraget. Godt to tredjedele af skroget er bevaret fra agterstævnen og frem. Bagbordssiden er næsten intakt, styrbordssiden er faldet ud, og agterpartiet med kajut er forholdsvis velbevaret, mens forskibet hovedsageligt består af fragmenter. Skadernes fordeling stemmer med beretningen om, at krudtkammeret i forskibet eksploderede, og at fokkemasten blev slynget bort. Mindst 50 smedede og kammerladte kanoner ligger spredt på vragstedet, og flere sidder fortsat i kanonportene. På nogle løb ses Erik XIV's våbenskjold med den dobbelte vasakærv, og én kanon er identificeret som en unik 20-punds notslange, der blev bragt om bord i maj 1564. Skrogets udformning og kanonerne gør, at vraget med meget stor sandsynlighed er Mars. --- ### Svensk originaltekst fra Fornsök **Beskrivelse:** Fartygslämning. Bestående av vraket efter örlogsfartyget Mars som förliste i strid år 1564, med den dansk-lybska flottan. Fartyget var bestyckat med 107 kanoner och hade en besättning på 800 man. Slaget mellan den svenska och den dansk-lybska flottan vid Ölands norra udde pågick i två dagar och slutade med svenskt nederlag. Det sägs att Mars tappade sin förmåga att navigera. Den dansk-lybska flottan omringade Mars och såg sin chans att erövra skeppet. Svenskarna, med den legendariske amiralen Jakob Bagge i spetsen, bjöd hårt motstånd. Mars fattade dock eld och exploderade. Status: Hela babords skrovsida är nästan intakt och styrbords sida har fallit ut. Akterpartiet med kajutan är relativt välbevarat. Minst 50 kanoner ligger utspridda på vrakplatsen. Kanonerna är både smidda och kammarladdade 2011 genomförde MARIS vid Södertörns högskola tillsammans med Sjöhistoriska museet, Försvarshögskolan, Kalmar länsmuseum och företaget Ocean Discovery en inledande fältundersökning av det skeppsvrak som förmodades vara Erik XIV flaggskepp MARS, förlist år 1564 öster om Öland. MARS var ett för sin tid närmast unikt fartyg vars storlek och bestyckning avvek från de flesta andra samtida skepp. En översiktlig dokumentation av vrakplatsen samt vissa detaljstudier gjordes för att skapa underlag till en preliminär skeppsarkeologiska analys avseende typ och storlek. Analysen bekräftar tillsammans med de iakttagna föremålen att vraket är resterna av ett ovanligt stort örlogsskepp från andra hälften av 1500-talet. Dokumentation genom detaljerad videofilmning gjordes även av

några de talrika kanonerna som ligger strödda över hela vrakplatsen. Detta har sedan jämförts med skriftligt källmaterial om Mars bestyckning. På några av eldrören kunde Erik XIV vapensköld med dubbel vasakärve urskiljas. Genom viktuppgifter har även en kanon individuellt identifierats som en unik 20-pundig notslanga som fördes ombord på Mars i maj 1564. Såväl skrovanalysen som identifieringen av kanonen gör att det med mycket stor sannolikhet kan slås fast att vraket på botten är resterna av Mars. Den översiktliga dokumentationen av bottnen gjordes med hjälp av side scan sonar och dokumentation av skrov av kanoner skedde genom videofilmning från ROV. SKEPPSARKEOLOGISK ANALYS Av Mars skrov återstår drygt två tredjedelar, från akterstäven och föröver. Den återstående delen har brutits upp i tre mer eller mindre sammanhängande partier, en bottensektion, en babordssida och en styrbordssida. Bottensektionen är den längsta bevarade delen och omfattar skrovets botten, upp till slaget, dvs där bottenskrovets bordläggning böjer av uppåt och blir skrovsida. Bottensektionen ligger till största delen skymd, dels under den infallna babordssidan, dels under nedfallna delar som härrör från de olika däcken. Kölen är synlig i den förligaste delen av bottensektionen. Denna ände är dock avbruten. Vad som bedöms vara två lossbrutna förliga delar av kölen har observerats akter om vraket. På den ena av dessa delar noterades sambord med bevarade bordhalsar, vilka skvallrar om att det är den förligaste änden av kölen som påträffats här. Bottensektionen bedöms vara mer eller mindre sammanhängande även om den är kraftigt deformerad och vriden. Det förligaste synliga partiet av bottensektionen vilar nämligen plant på botten utan slagsida, medan akterstäven lutar ca 35 grader åt styrbord. Rodret, ligger nedfallet på botten akter om akterstäven nedanför sin ursprungliga placering. Det består av en hjärtstock (längsta delen av rodret), vilken har uttag för sju roderbeslag, samt ett roderblad. De två delarna har separerat något. En del av rorkulten sitter fortfarande i läge i rodrets övre ände. Babordssidan har separerats från bottensektionen utmed slaget och fallit in mot styrbord. Även om babordssidan fortfarande hänger samman så har den knäckts något i längdskeppsled, ungefär vid utloppshålet för den förligaste pumprännan. Den sammanhängande babordssidan ger en god bild av hur Mars sett ut. Skrovsidan har tre berghult, dvs kraftigare bordgångar, vilka sannolikt löpt i hela fartygets längd strax ovan den ursprungliga vattenlinjen. Mellan dessa sitter tunnare bordplankor. Även undervattensskrovet är försett med kraftigare bordgångar, dock placerade med större avstånd än berghulten. I bottenskrovet är endast var tredje bordgång kraftigare. Såväl berghulten som de kraftigare stråken i undervattenskroppen är haklaskade, medan bordläggningen i övrigt är stumlaskad. Spanten är snedlaskade och uttag för lattor återfinns bakom nåten. Detta är för övrigt en unik konstruktionslösning som tidigare endast är känd från vraket efter Elefanten (1559). Andra karaktärsdrag som Mars delar med Elefanten är den rundgattade aktern med en kraftigt lutande akterstäv. Bordläggningen sluter an mot en något böjd häckbalk som har en utskuren reliefdekor som till sin utformning påminner om tågvirke. Dekoren löper som en fris runt timret och artikulerar uttagen för kanonportar i dess underkant. Två kanonportar har pekat rakt akterut. Under babordsporten finns ytterligare en öppning, vilken sannolikt utgjort en last-, eller barlastport. Längst akterut på den lossbrutna babordssidan är bordläggningen mycket välbevarad. Den ger en god bild av hur valvet, dvs den del av akterskeppet som skjutit ut över rodret, varit utformat. I babordssidan återfinns 6 kanonportar på undre batteridäck och lika många från övre batteridäck. Portarna på undre batteridäck är i det närmaste kvadratiska. Portarna på övre batteridäck är avsevärt mindre än dem på undre batteridäck. Ett intressant förhållande är att portarna har en rundad övre kant, vilket ger ett närmast valvformat intryck. Formen är tydligast urskiljbar på den garneringsplanka vilken är fäst ovanför portarna på skrovets insida, men kan även iakttas på urtag i upplängorna i anslutning till portarna. Övre batteridäcks portar ger intrycket av att vara placerade med ett jämt inbördes centrumavstånd. Styrbordssidan är till stor del dold under nedfallna däcksnivåer och lösa delar. Den övre delen av styrbordssidans insida från övre batteridäck och uppåt är tillgänglig. Även styrbordssidans utsida är delvis tillgänglig för dokumentation, Det gäller framförallt det förligaste bevarade partiet vilket reser sig över botten. De aktersta, cirka femton metrarna av styrbordssidan vilar dock plant mot botten. Styrbordssidan har även släppt från akterstävens spunning. I styrbordssidan finns flera kanoner vilka fortfarande sticker ut genom sina portar, både på övre och undre batteridäck. På styrbordssidans utsida finns röstbrädor bevarade i ursprungligt läge. På babordssidan finns även kraftigt korroderade röstjärn, vilka indirekt ger en fingervisning om stormastens placering. Knän och balkar är på flera ställen bevarade i ursprungligt läge, vilket avslöjar sträckningen av de olika däcksnivåerna, något som framgår tydligast på styrbordssidans insida. Dessa konstruktionsdetaljer visar att Mars, förutom de genomgående kanondäcken haft minst två däcksnivåer över dessa. Akterkastellets sidor är av avgjort klenare dimensioner än skrovet i övrigt, bordläggningen har här varit lagd på klink, det vill säga att de längsgående

bräderna överlappat varandra. Akterkastellet och skrovet i övrigt utgör två olika konstruktioner som fogats samman snarare än att bilda en integrerad enhet. Medan skrovet upp till och med övre batteridäck är en i det närmaste fulltimrad konstruktion, är akterkastellet uppbyggt av glest placerade reglar, på såväl in som utsida av bordläggningen. På vrakplatsen ligger de olika däcken travade ovanpå varandra. Mastfiskar, det vill säga de stödjande konstruktioner som slutit an kring masterna vid deras genomföringar i däcket har påträffats lösa. Två gångspel har iakttagits, ett större och ett mindre. En knekt, ett i däcket stående timmer, försett med tre blockskivor har påträffats i direkt anslutning till den aktre pumprännan. Såsom Mars förlisning framställts i litteraturen skall fockmasten, vid explosionen, farit iväg som en pil. Den briserande krutdurken skulle i så fall varit placerad i fören. Vrakplatsen stämmer väl överens med denna uppgift. Av skeppets förliga parti återstår nämligen endast fragment, medan skrovet blir mer och mer sammanhängande ju längre akteröver man kommer. Det kan inte uteslutas att skrovet bräcktes i sina tre större delar redan på vattenytan, vid den våldsamma explosionen. Mars hade en stor besättning, inklusive knektarna har det troligen befunnit sig ca 670 man ombord. Som jämförelse kan nämnas att Strängnäs hade 282 invånare och Kalmar, Sveriges då tredje största stad, hade en befolkning på 1445 personer vid samma tid. Ombord på Mars fanns representanter för såväl under- som överklass från olika delar av Sverige. Merparten av besättningen och även förmodligen ett stort antal soldater från de fiendeskepp som bordade Mars följde med skeppet när det sjönk. På vrakplatsen har mänskliga kvarlevor också observerats på botten. Det rör sig bland annat om ett lårben, ett överarmsben och i anslutning till det sistnämnda eventuellt även ett kranium. På vrakplatsen har endast lavetter med två hjul observerats. Inga lavetter av den senare dominerande typen med fyra hjul har påträffats. Ombord på Mars fanns det enligt historiska källor 53 "lådor" (lavetter) men endast 28 hjulpar. Det är alltså möjligt att man även använt sig av lavetter utan hjul. I byggnadsräkenskaperna för det samtida skeppet Elefanten nämns inmontering av "skytte"- eller "byssebänkar" vilka kan ha utgjort ett underlag för kanonlavetter utan hjul. I området innanför styrbordssidan har tegel påträffats, det är möjligt att detta härrör från kabyssen - dvs den platsen där besättningens mat lagades. I området vid den eventuella kabyssen har ett större välbevarat trebent brons/mässingskärl observerats. Ytterligare ett kopparkärl har påträffats innanför babordssidan. En upp och nedvänd trefotsgryta i rödgods har också påträffats. Denna typ av grytor är en mycket vanlig föremålskategori under medeltid och tidigmodern tid. Denna och liknande föremål kan dels utgöra utrustning som hör till själva fartyget och byssan, men de kan även utgöra besättningens egen, medhavda utrustning. Det är sannolikt att det finare dryckeskärl i stengods som har observerats i anslutning till aktern är ett sådant exempel på privata husgeråd. Det kan härstamma från kajutan. Ovanstående text är ett komprimat från rapporten som skrevs efter besiktningen. Rapporten framställd av MARIS. **Alternative navne:** - Jutehataren - Makalös - Mars **Placering:** Under vand **Antikvarisk vurdering:** Fornlämning **Begrundelse:** Den antikvariska bedömningen är migrerad från äldre databas. Motivering av den antikvariska bedömningen kan eventuellt finnas under antikvarisk kommentar. **Anbefalet vurdering:** Övrig kulturhistorisk lämning **Aktualitet:** Fundet er bekræftet ved en fysisk undersøgelse **Undersøgelsesstatus:** Delundersökt **Skadestatus:** Ikke registreret som beskadiget **Egenskaber:** - Byggnadsteknik: Kravell - Framdrivning: Segel - Material: Trä **Skriftlige kilder:** - Skeppet Mars (1564). Fältrapport etapp I 2011. Inledande skeppsdokumentation, identifiering av kanon, observerade föremål och avgränsning av vrakplats.. MARIS, Södertörns Högskola, 2012. - Skeppet Mars (1564). Marinarkeologisk fältrapport etapp II 2012. MARIS, Södertörns Högskola, 2013. - Skeppet Mars (1564). Fältrapport etapp III 2013. MARIS, Södertörns Högskola, 2015 **Feltdato:** 20-10-2011 **Publiceret:** 16-10-2019 **Senest ændret:** 16-10-2019 **Registreringsgrundlag:** Annat underlag **Målemetode:** RTK **Positionsfejlmargin:** 1 m **Indlæsningsusikkerhed:** 1 m

Sidst rettet af: twm Dato: 13-09-2026